

Raporturile culturale și politice între aceste două popoare (București, 1895, 58 p.) și *Cultura veche română* (1898)¹.

Prima, ocupînd-se de istoria relațiilor politice româno-bulgare, prezintă în același timp liniile directoare ale raporturilor culturale dintre cele două popoare, din evul mediu pînă în secolul al XIX-lea. Explicînd condițiile pătrunderii scrierii slave la noi în epoca veche, I. Bogdan subliniază în același timp rolul Țărilor Române în dezvoltarea și difuzarea culturii în limba slavonă în țările slave, precum și sprijinul acordat de poporul român în renașterea culturală și politică a bulgarilor, în sec. al XIX-lea.

Deosebit de interesant este tabloul general al culturii vechi românești, prezentat obiectiv și veridic în cea de-a doua conferință, care face cunoscut rodul propriilor sale cercetări și lecturi din manuscrise. După ce se ocupă de condițiile materiale și de organizarea socială și politică a Țărilor Române, care au determinat dezvoltarea culturii, Ioan Bogdan trece în revistă pictura religioasă, miniaturile, arhitectura, literatura religioasă — dogmatică și apocrifă —, romanele populare, lucrările de filozofie și istorie universală, care au circulat mai întîi în slavonește, iar apoi au fost traduse în limba română, și, în sfîrșit, literatura originală românească în limba slavonă: analele și cronicile din sec. al XV-lea și al XVI-lea și mai ales *Învățăturile lui Neagoe Basarab*. Cu mîndrie patriotică, dar și cu obiectivitate, I. Bogdan spune despre primele: «După modelul acestei istorii universale (Cronica lui Constantin Manasses — n.n.) și al analelor bulgărești și sîrbești au început apoi ai noștri a scrie *istoria patriei*, mai întîi în scurte notițe analistice, care înregistrau în mod obiectiv și în puține cuvinte evenimentele mai însemnate din viața domnilor, apoi în descrieri mai pe larg și mai meșteșugite, în felul cum descria Manasses istoria împăraților din Bizanț... Dacă comparăm istoriografia noastră veche cu a țărilor de prin prejur, de pildă cu a bulgarilor, sîrbilor și rușilor, cu mîndrie constatăm că ai noștri, în ce privește obiectivitatea judecății și agerimea criticii, nu sunt mai prejos de contemporanii lor străini» (p. 76—77).

«Dar — adaugă Ioan Bogdan — nimic nu ne poate da o icoană mai credincioasă despre gusturile literare ale bătrînilor noștri, ca producțiunea originală a unuia din cei mai culti domni ai Țării Românești, a lui *Neagoe Basarab*» (p. 79), *Învățăturile către fiul său Teodosie*, scrise în slavonă și apoi traduse în română și greacă.

În concluzie, Ioan Bogdan spulberă pe bună dreptate prejudecata ce mai dăinuia încă pe atunci că, în epoca veche, românii ar fi dus «o viață pur fizică și că inteligența poporului n-a luat decît o mică parte la viața sa». Dimpotrivă, spune el, «poporul românesc n-a stat niciodată pe loc, ci a dezvoltat o activitate destul de însemnată a inteligenței sale... Dacă activitatea poporului român e depusă (în epoca veche — n.n.) într-o limbă străină, aceasta nu înseamnă că ea nu este a lui. Și apoi, oricît de multe ar fi — ca formă și ca fond — elementele străine ale culturii vechi românești, românii au știut să-i imprime totuși caracterele spiritului lor: iubirea de oameni, dreapta măsură, bunul simț și gustul frumosului» (p. 83—84). Sînt concluzii la care nu putem să nu subscriem și astăzi, cînd elementele acestei culturi ne sînt mult mai bine cunoscute decît la sfîrșitul secolului trecut².

¹ Publicată în broșură împreună cu o altă conferință, *Luptele românilor cu turcii pînă la Mihai Viteazul* (București, 1898, 98 p.).

² Cf., acum în urmă, *Istoria literaturii române*, I, Ed. Academiei, București, 1964, p. 233—293.